

Zemřel Michal Illner, bývalý ředitel Sociologického ústavu AV ČR

19. července 2021, Praha | V neděli 11. července zemřel ve věku 87 let JUDr. Michal Illner, který se po roce 1989 významně zasloužil o obnovení Sociologického ústavu AV ČR, založil oddělení Lokální a regionální studia a v letech 1993 až 2001 působil jako ředitel ústavu. Poslední rozloučení s Michalem Illnerem se uskuteční ve strašnickém krematoriu ve středu 21. července.

Pracovní, ale i soukromý život Michala Illnera by mohl sloužit jako studijní materiál pro badatele, kteří se snaží porozumět tomu, jak jsou osudy jednotlivce formovány v interakci jeho vlastností, schopností a talentu s prostředím, které ho obklopuje a ve kterém žije. Michal Illner se narodil roku 1934 v Praze do rodiny, v níž mělo vzdělání vysokou prioritu. Vyrostl a první krůčky udělal na pražských Královských Vinohradech, čtvrti obývané převážně právníky, lékaři a dalšími lidmi vykonávajícími vysoce kvalifikovaná povolání. Zdálo by se, že nic nebrání tomu, aby se jeho životní i profesní dráha ubírala předpokládaným směrem a on pokračoval v rodinné tradici tak typické pro čtvrt', v níž vyrůstal. Ve 20. století se ovšem okolnosti života jednotlivců i celých sociálních skupin měnily, někdy dosti radikálně. Michalovi ještě nebylo ani celých pět let, když se rozpadlo Československo a Praha byla okupována nacisty. Do jeho osobního života okupace a existence protektorátu naštěstí významně negativně nezasáhly, vedlejším efektem bylo, že se ve škole naučil německy. Když bylo Michalovi 14 let, chopili se moci v zemi komunisté, v témže roce byl zároveň přijat na Akademické gymnázium. Tam získal dobré všeobecné vzdělání, naučil se rusky a anglicky a rozvinul svůj celoživotní zájem o to, jak funguje společnost. Když v roce 1952 studium na gymnáziu úspěšně dokončil, stál před otázkou, jakou vysokou školu by věren rodinné tradici měl studovat. Sociologie jako disciplína zaměřená na studium fungování společnosti ovšem v nabídce nebyla, protože komunisté ji, podobně jako několik dalších disciplín, považovali v té době za buržoazní pavědu. Michal Illner se proto zapsal na studium práv. Věrný nekomunistické tradici své rodiny se ovšem soustředil na tu nejméně zideologizovanou a nejvíce „technickou“ část práva, totiž správní právo.

Po úspěšném ukončení studia na Právnické fakultě UK v roce 1956, ve věku pouhých 22 let, se ovšem ocitl v situaci, kdy politika uplatňovaná komunistickou vládou významně a přímo zasáhla do jeho osobního i profesního života. Komunisté měli vždycky tendenci upřednostňovat „zájmy celku“ nad zájmy jednotlivce. V životě Michala Illnera se to v praxi projevilo tak, že po vystudování fakulty dostal umístěnku do Frýdku-Místku, kde nastoupil jako podnikový právník v místním průmyslovém podniku. Michal Illner ovšem nechtěné stěhování nepojal jako „vyslání do vyhnanství“, nýbrž přetvořil svůj mnohaletý pobyt na Ostravsku v příležitost dozvědět se více o jiné tváři společnosti, než kterou znal ze svého dětství a studentských let v Praze. Obrovský kontrast mezi historickou Prahou a rychle se rozvíjejícím průmyslovým Ostravskem ho také přivedl k zájmu o města jako taková a instituce a mechanismy, které jejich formování a fungování ovlivňují a řídí.

Šedesátá léta přinesla do společnosti mnohé změny, řada dogmat stalinismu byla postupně opouštěna, spolu s opatrnými snahami o ekonomické reformy se otvíralo i stále více prostoru pro svobodu myšlení a vědeckého bádání. Když byl v roce 1965 založen Sociologický ústav ČSAV, Michal Illner to uviděl nejen jako příležitost vrátit se do svého rodného města, ale i příležitost stát se opravdovým společenským vědcem na plný úvazek. Přihlásil se do konkurzu, vyhrál a byl přijat do oddělení metod a technik.

Politické uvolnění konce šedesátých let mu dalo příležitosti zahájit postgraduální vzdělávání a především otevřelo prostor pro cesty do světa, který se svými dobrými jazykovými znalostmi dokázal využít. V roce 1967 měl Michal Illner na stáži v Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung v německém Kolíně nad Rýnem možnost seznámit se se světovými trendy v sociologii. V roce 1968 úspěšně složil doktorské zkoušky a získal titul JUDr. v oboru správního práva. V témže roce absolvoval i kandidátské zkoušky ze sociologie. Vpád vojsk a okupace Československa ovšem výrazně přibrzdily nadějně se rozvíjející kariéru. Michal Illner sice ještě stihl odjet na studijní pobyt na Bureau of Applied Social Research, takže strávil počátky normalizace v letech 1969–1970 v New Yorku, ale po návratu už nebyl coby politicky nespolehlivý připuštěn k obhajobě své již napsané dizertační práce. Ve vědě mu nicméně bylo dovoleno zůstat. Dilema sociálního vědce, který chce zkoumat fungování společnosti a přitom si nezadat s dogmatickým normalizačním režimem, vyřešil Michal Illner „úkokem stranou“, totiž zaměřením na výzkum sociálních indikátorů a metodologii výzkumu, které byly potřebné pro zkoumání společnosti na obou stranách železné opony. Jeho odborné zaměření ho v normalizačních letech přivedlo do kontaktu s vědci dalších sociálněvědních oborů, které byly režimem chápány jako spíše „technické disciplíny“, jež není třeba příliš ideologicky kontrolovat, totiž demografii a sociální geografii. Tyto profesionální kontakty prohloubily jeho zájem o vliv geografických faktorů na život lidí.

Po pádu komunistického režimu v roce 1989 se opět otevřely příležitosti pro svobodný rozvoj sociologie. Po znovuoživení samostatného Sociologického ústavu se Michal Illner stal členem jeho vedení a vedoucím nově založené výzkumné skupiny zaměřené na studium lokálních a regionálních faktorů ovlivňujících život jedince i sociálních skupin. Svoje zahraniční zkušenosti a kontakty přetavil v zapojení do mezinárodních výzkumů znovuoživené lokální demokracie, veřejné správy a sociologie města. V roce 1993 se stal ředitelem Sociologického ústavu AV ČR a úspěšně ho provedl nejnepokojnějšími roky postkomunistické transformace. Velmi významně se zasloužil o začlenění výzkumu veřejného mínění do výzkumné práce ústavu a zachránil tak nekomerční výzkum veřejného mínění v České republice před jeho likvidací. I jako ředitel se stále pravidelně podílel na výzkumu a jeho výsledky pravidelně publikoval doma i v zahraničí. Svoje mezinárodní kontakty využil jako zástupce české sociologie v řadě mezinárodních organizací. Stal se členem Standing committee for the Social Sciences Evropské nadace pro vědu, členem Board of Research committee 05 „comparative studies in local government and politics“ mezinárodní politologické asociace IPSA. Působil i na domácí scéně – byl předsedou Podoborové komise sociologie a členem Oborové komise společenských věd Grantové agentury ČR, členem hlavního výboru Masarykovy české sociologické společnosti nebo členem Vědecké rady Akademie věd ČR.

Po vypršení jeho druhého mandátu coby ředitele Sociologického ústavu AV ČR se Michal Illner v roce 2001 vrátil do oddělení Lokálních a regionálních studií, ve kterém do vysokého věku působil jako výzkumný pracovník, předával svoje znalosti a zprostředkoval svoje mezinárodní kontakty mladším kolegyním a kolegům. Česká sociologie odchodem Michala Illnera ztratila významného vědce, organizátora a učitele. Ačkoliv Michal Illner už žádný další odborný text nenapíše, v sociologii, která si získala jeho celoživotní zájem, zůstane odkaz jeho života a práce dobře viditelný.

Další informace o akademickém působení Michala Illnera naleznete na stránkách [Sociologické encyklopedie](#).

Poslední rozloučení s Michalem Illnerem se bude konat ve středu 21. července ve 14:00 hodin ve velké obřadní síni krematoria v Praze-Strašnicích.

